

บทที่ 5

ทฤษฎีทางสังคมกับการศึกษาสตรี

ช่วงทศวรรษ 1970 แนวคิดทางสังคมศาสตร์ที่เคยเป็นแกนในการนำมาวิเคราะห์สตรีนิยม ได้ถูกแทนที่โดยทฤษฎีทางวัฒนธรรมและทฤษฎีทางวรรณกรรม อย่างเช่นงานของมิเชล บาร์เรต (Michele Barrette, 1992) ให้ภาพการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเปรียบเหมือนเป็น “รอบของวัฒนธรรม” ในทฤษฎีสตรีนิยม เปลี่ยนจากสิ่งที่จับต้องได้ไปสู่ “ด้อยค่า” ซึ่งครั้งหนึ่งทฤษฎีสตรีนิยมถูกครอบงำโดยประเด็นที่เป็นรูปธรรมสัมผัสได้ เช่น เรื่องงานบ้าน ความไม่เท่าเทียมในตลาดแรงงาน ความรุนแรงที่กระทำโดยผู้ชาย เป็นต้น ได้เปลี่ยนความสนใจมาสู่เรื่องของด้อยค่าด้วยประเด็นของการเป็นตัวแทน (representative) และความเป็นอัตวิสัย (subjectivity) อย่างไรก็ตาม ขณะที่ทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ ถดถอยลงไปจากเดิมก็ตาม ยังคงหลงเหลือแนวคิดที่โดดเด่นหลายประการในทฤษฎีสตรีนิยมในช่วงทศวรรษ 1990 ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นช่วงยุคทองของสตรีนิยม

ช่วงทศวรรษ 1970 และต้นทศวรรษ 1980 ทฤษฎีสตรีนิยมส่วนใหญ่มักจะกล่าวถึงคำถามพื้นฐานที่ว่า เราคิดและจัดการกับความไม่เสมอภาคของผู้หญิงอย่างไร ต่อคำถามนี้นักสตรีนิยมหลายคนเห็นว่าทฤษฎีของมาร์กซ์นำมาเป็นคำตอบ ไม่ว่าจะแก่นักสตรีนิยมสายมาร์กซ์ สายสังคมนิยม รวมทั้งสายดอนรากดอนโคน ต่างสนับสนุนกับแนวคิดของมาร์กซ์ ที่ว่าการกดขี่สตรีที่เกิดขึ้นนั้นเกิดอย่างเป็นระบบ และถูกสร้างขึ้นเป็นโครงสร้างของสังคม (structure of society) ดังนั้นการเป็นรองของผู้หญิงจึงกำเนิดขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ไม่ใช่สิ่งที่ธรรมชาติให้มา และไม่ใช่อุปสรรคแห่งความสัมพันธ์ระหว่างชายและหญิง ทฤษฎีของมาร์กซ์ยังเป็นทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยมีนัยแห่งสัญญาที่ว่าจะทำให้สังคมมีอนาคตที่มีความเท่าเทียมกัน แต่อย่างไรก็ตามมีข้อโต้แย้งที่ว่า ทฤษฎีมาร์กซ์ไม่เอื้อหรือไม่เหมาะนักกับการนำมาใช้กับสตรีนิยม เพราะทฤษฎีมาร์กซ์ถูกพัฒนาให้อธิบายเรื่องความสัมพันธ์ของชนชั้น ในระบบทุนนิยม และการเอารัดเอาเปรียบชนชั้นแรงงาน ฉะนั้นทฤษฎีของมาร์กซ์ควรต้องได้รับการปรับแก้ในการเอาไปใช้อธิบาย

ความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิง (gender relations) ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญในเรื่องความไม่เท่าเทียมกัน (Jackson and Jones, 1998. PP.13 - 26)

ทฤษฎีของมาร์กซ์กับสตรีนิยม

ตลอดช่วงทศวรรษ 1970 และต้นทศวรรษ 1980 สตรีนิยมได้ค้นหาวิถีทางหลากหลายที่จะขยายความ นำเอาไปใช้ และปรับแก้แนวคิดของมาร์กซ์ เพื่อให้เหมาะกับสตรีนิยม ซึ่งนำไปสู่ข้อโต้แย้งนานาประการ เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างทุนนิยมกับความมีอำนาจของชาย และมักจะอ้างไปถึงข้อโต้แย้งเกี่ยวกับสังคมที่ชายเป็นใหญ่ นอกจากนี้ก็มีประเด็นความสัมพันธ์ทางการเมืองในกลุ่มสตรีนิยม โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างการเคลื่อนไหวของสตรี (Women's Liberation) และการดิ้นรนของชนชั้น ในเอกสารตำราที่ว่าด้วยทฤษฎีสตรีนิยมมักจะแบ่งสตรีนิยมออกเป็น 2 กลุ่ม คือ สตรีนิยมสายมาร์กซ์ หรือสตรีนิยมสายสังคมนิยม และสตรีนิยมสายดอนรากดอนโคนหรือกลุ่มหัวรุนแรง ที่จริงแล้วการแบ่งทฤษฎีเพื่อการเรียนการสอนในช่วงทศวรรษ 1970 ทำให้เกิดความซับซ้อนมากขึ้น ซึ่งที่จริงแล้วเป็นความต่อเนื่องระหว่างกลุ่มที่ยอมรับว่า การเป็นรองของผู้หญิงเป็นผลมาจากสังคมทุนนิยม และกลุ่มที่เห็นว่าความเป็นรองของผู้หญิงเป็นผลมาจากระบบชายเป็นใหญ่หรือปิตาธิปไตย นักทฤษฎีทั้งสองกลุ่มยึดถือแนวคิดของมาร์กซ์ แต่ก็มีความเห็นต่างไปบ้างที่ว่า ขณะที่ทัว ๆ ไปมีความพยายามนำเอาการวิเคราะห์ทางสตรีนิยมให้เหมาะสมกับกรอบแนวคิดของมาร์กซ์ โดยพยายามจะพิสูจน์ทดสอบโดยนำเอาแนวคิดของมาร์กซ์มาศึกษาใหม่ในรายละเอียด และดึงทฤษฎีมาใช้แต่เพียงบางส่วนที่เป็นประโยชน์ต่อสตรีนิยม

สำหรับข้อโต้แย้งเกี่ยวกับเรื่องปิตาธิปไตยเป็นมโนทัศน์ที่น่าสนใจมาก กลุ่มมาร์กซ์หัวรุนแรงยืนยันกันว่า การกดขี่ผู้หญิงมีรากฐานจากความสัมพันธ์ทางสังคมแบบทุนนิยม โดยวิเคราะห์ว่าปิตาธิปไตยเป็นผลผลิตของชนชั้นกษัตริย์ และปิตาธิปไตยจะขัดขวางการดิ้นรนระหว่างชนชั้น อีกประการหนึ่งของสตรีนิยมสายมาร์กซ์ เห็นว่าการมีอำนาจของชายเป็นระบบของสังคมสมัยใหม่ และจะไม่ทำให้การเป็นรองของผู้หญิงลดลง ซึ่งเป็นผลที่เกิดจากระบบทุนนิยม อย่างไรก็ตามนักสตรีนิยมในกลุ่มนี้บางคนก็ยังตั้งคำถามว่าปิตาธิปไตยเป็นระบบสังคมที่แยกออกมาเพื่อดำรงอยู่ควบคู่ไปกับทุนนิยม หลายคนยังคิดว่าปิตาธิปไตยเป็นเรื่องของประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นเท่านั้น บางคนเห็นว่าปิตาธิปไตย อธิบายถึงสังคมในอดีตที่มี

รากฐานจากสังคมที่พ่อเป็นผู้วางกฎ จะนำเอามาใช้กับสังคมสมัยนี้ไม่ได้ บางคนก็มีความเห็นว่า การดำรงอยู่ของปีศาจปไตโดยก็คือระบบทุนนิยมซึ่งมีมายาวนาน ซึ่งอาจจะนำพาเอาสตรีนิยมไปในทิศทางที่คิดว่าศึกษาที่ไร้ผลคือ การที่จะรู้เรื่องราวต้นกำเนิดในยุคก่อนประวัติศาสตร์ บางคนก็ไม่เห็นด้วยที่จะใช้ปีศาจปไตในฐานะมโนทัศน์ที่เกิดจากประวัติศาสตร์ ขณะที่บางคนกลับสนใจศึกษาหาคำอธิบายให้เป็นประวัติศาสตร์

ความไม่ลงตัวอีกส่วนหนึ่งคือ ความยากที่จะระบุหรือกำหนดความหมายและการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของปีศาจปไต โดยหากพิจารณาความหมายของปีศาจปไตตามทฤษฎีมาร์กซ์ก็ยังไม่ชัดเจน หรือไม่มีความเห็นเป็นเอกฉันท์ว่าจะให้ความหมายหรือให้กรอบเกี่ยวกับปีศาจปไตอย่างไร จากความเห็นที่ไม่ตรงกันนี้ทำให้เกิดความแตกต่าง (จากการพยายามหาความสัมพันธ์ระหว่างทุนนิยมและปีศาจปไตที่มีความเชื่อมโยงกัน) เกี่ยวกับประเด็นที่ว่าสาเหตุของความเป็นรองของผู้หญิงควรถูกกำหนดโดยตรงไหน สตรีนิยมสายมาร์กซ์หลายคนแย้งว่า นอกจากปีศาจปไตจะฝังรากลึกเหมือนเรื่องชนชั้น (ซึ่งมีความสัมพันธ์กับการผลิต) การเป็นรองของผู้หญิงเป็นผลมาจากความสัมพันธ์ในการผลิตซ้ำหรือการสืบพันธุ์ (reproduction) หรือไม่ก็เป็นผลมาจากแนวคิดที่ยอมรับกันเป็นอุดมการณ์ (ว่าชายเป็นใหญ่) ซึ่งมีมาก่อนแล้วในสังคม นักทฤษฎีบางคนในกลุ่มสตรีนิยมหัวรุนแรงได้พัฒนาการวิเคราะห์ในเรื่องของการผลิตซ้ำ และความพึงพอใจทางเพศของผู้หญิงภายใต้อิทธิพลของแนวคิดของมาร์กซ์ อย่างไรก็ตามแนวคิดบางประการเกี่ยวกับอุดมการณ์ของมาร์กซ์ ทำให้เห็นชัดเจนถึงความมีนัยสำคัญที่จะพัฒนาแนวคิดสตรีนิยมในช่วงทศวรรษ 1980 ไปสู่การวิเคราะห์ตามกระแสแห่งสตรีนิยมสายมาร์กซ์

ความสัมพันธ์ของการผลิต : ทุนนิยมหรือปีศาจปไต

ตามแนวคิดของมาร์กซ์ เชื่อว่าความสัมพันธ์ทางการผลิตในสังคมเป็นจุดเริ่มต้นและนำไปสู่ความเป็นรองของผู้หญิงในแนวคิดของสตรีนิยม นักทฤษฎีนิยมหลายคนได้ขยายความสนใจไปสู่คำอธิบายในเรื่องการมีอำนาจเหนือของชาย ในแง่ของการเอาเปรียบด้านแรงงาน จากแนวคิดโดยทั่วไปของมาร์กซ์ที่ให้น้ำหนักว่าความเป็นรองของผู้หญิงเกิดจากสังคมทุนนิยม จนถึงกลุ่มสตรีนิยมหัวรุนแรง ได้แย้งว่ากระบวนการผลิตของสังคมสมัยใหม่เป็นเงื่อนไขนำมาซึ่งความสัมพันธ์แบบทุนนิยม และความสัมพันธ์แบบปีศาจปไต แบบ

แผนการวิเคราะห์เช่นนี้ ทำให้เกิดข้อคิดสองประเด็นเกี่ยวกับสถานะทางเศรษฐกิจของผู้หญิง
ประการแรกฐานะของผู้หญิงในตลาดแรงงานจะแตกต่างจากผู้ชาย โดยมีแนวโน้มได้รับ
ค่าจ้างแรงงานต่ำกว่า ประเภทของงานที่ทำก็หลากหลายน้อยกว่า ระยะเวลาของการได้รับการ
จ้างงานสั้นกว่า งานที่ทำมักเป็นงานที่เป็นงานพิเศษที่ไม่ใช่งานประจำ ประการที่สอง ผู้หญิง
ที่ทำงานโดยมีค่าจ้างตอบแทน มักจะต้องรับผิดชอบทำงานบ้านโดยไม่ได้รับค่าตอบแทนจาก
งานบ้านที่ทำ

สำหรับกลุ่มที่เคร่งครัดกับแนวคิดของมาร์กซ์ เกิดคำถามเกี่ยวกับเศรษฐกิจทุนนิยม
ว่า สภาพหรือเงื่อนไขของการจ้างงานในหมู่ผู้หญิง ทำให้แรงงานของผู้หญิงเป็นเหมือน
แรงงานสำรองที่สามารถถ่ายเท ทดแทน ยืดหยุ่นได้ โดยจะถูกเรียกใช้เมื่อจำเป็นโดยนายทุน
และจะไล่ออกได้ทุกเมื่อ ขณะที่แบบแผนความคิดเช่นนี้กลับนำมาใช้ได้ในบางสถานการณ์
เช่น ผู้หญิงจะทำงานของผู้ชายในช่วงสงครามที่ผู้ชายต้องออกรบ ส่วนในสถานการณ์อื่น ๆ
แทบจะไม่ได้นำมาใช้ หากพิจารณาประเด็นที่ว่าถ้าผู้หญิงได้รับการจ้างงานเพราะแรงงานถูก
กว่าผู้ชาย แล้วทำไมผู้หญิงจึงไม่ได้รับการจ้างงานมากกว่าเมื่อเทียบกับผู้ชาย ผู้หญิงอาจจะ
เป็นแรงงานที่ทดแทนยืดหยุ่นแต่ก็ไม่ได้ถูกนำมาใช้ประโยชน์แทนผู้ชาย กรณีที่เป็นงานที่ต้องการ
ความมึนงงภาพ เพราะที่ปรากฏผู้หญิงไม่ได้ทำงานเช่นเดียวกับผู้ชายทำ และผู้หญิงก็ไม่ได้
ทำงานในอาชีพที่หลากหลายเท่าผู้ชาย ยิ่งกว่านั้นแล้วแนวคิดข้างต้นยังไม่อาจอธิบายว่า
เพราะอะไรแรงงานของผู้หญิงจึงต้องเป็นแรงงานสำรอง ซึ่งถ้าจะหาเหตุผลต่อคำถามนี้ก็
น่าจะเชื่อมโยงกับบทบาทเบื้องต้นของผู้หญิงที่ถูกกำหนดให้เป็นผู้ที่ต้องทำงานบ้าน และเมื่อ
มีโอกาสบ้างจะได้ค่าตอบแทน แรงงานนั้นก็จะถูกจัดให้เป็นแรงงานชายขอบ (marginal)
ที่ไม่มีความสำคัญ

เกี่ยวกับงานบ้านของผู้หญิงเป็นประเด็นที่มีข้อโต้แย้งกันมาก แนวคิดของมาร์กซ์
ให้สมมติฐานว่างานบ้านเป็นสิ่งที่ประ โยชน์กับลัทธิทุนนิยม ข้อโต้แย้งในเรื่องงานบ้าน
นี้ได้รับการกล่าวถึงกันอย่างกว้างขวางในประเทศทางซีกโลกตะวันตก โดยเฉพาะในประเทศ
อังกฤษ คานาดา ตลอดทศวรรษ 1970 ข้อโต้แย้งดังกล่าวชี้ให้เห็นชัดว่าทุนนิยมต้องการ
แรงงานที่จะมาทดแทนได้ทันที ผู้หญิงจำนวนมากที่ทำงานบ้านเป็นต้นว่า ทำอาหาร ซัก
เสื้อผ้า ทำความสะอาด ฯลฯ ล้วนเป็นงานที่มีความสำคัญเช่นกัน เพราะเป็นส่วนหนึ่งของการ
ดำรงชีวิต แม้คนที่ต้องออกไปทำงานนอกบ้านก็ตาม ก็ต้องมีใครสักคนทำงานบ้านให้เสร็จ

สิ้น (ถ้าไม่ใช่ผู้หญิงในฐานะภรรยาและแม่ทำก็ต้องเป็นภรรยาหรือหัวหน้าครอบครัว แต่โดยบรรทัดทางสังคมถือว่าเป็นบทบาทหน้าที่ของผู้หญิง) นักสตรีนิยมสายมาร์กซ์เห็นว่างานบ้านเป็นงานที่จำเป็นในครอบครัว และเป็นประเด็นที่สำคัญในการทำหน้าที่ของลัทธิสังคมนิยม แต่สิ่งที่ปรากฏในสังคมก็คืองานบ้านกลายเป็นงานที่ไม่มีความสำคัญ จึงเป็นประเด็นที่สตรีนิยมสายมาร์กซ์ก็ตี สายสังคมนิยมก็ตี ต่างวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างกว้างขวาง โดยมีข้อโต้แย้งว่างานบ้านสามารถพิจารณาได้ว่าเป็นงานที่สร้างมูลค่าส่วนเกิน (surplus value) หรือไม่ และผลผลิตของงานบ้านมีมูลค่า และมูลค่านั้นพิจารณาได้หรือไม่ว่าเป็นส่วนหนึ่งในแรงงานของพ่อบ้าน (เนื่องจากงานบ้านเป็นงานที่มีอยู่ในทุกครอบครัว ขณะที่พ่อบ้านออกไปทำงานนอกบ้าน โดยไม่ต้องทำงานบ้าน ทั้งงานบ้านให้เป็นภาระของภรรยาซึ่งต้องทำงานบ้านแทน ฉะนั้นถือได้ว่าการทำงานบ้านของภรรยาเป็นการแบ่งเบาระยะและทำให้พ่อบ้านมีเวลาออกไปทำงานนอกบ้าน) ฉะนั้นการทำงานนอกบ้านได้รับค่าตอบแทนเป็นรายได้ของพ่อบ้านหรือหัวหน้าครอบครัว จึงน่าจะมีส่วนตอบแทนแรงงานในบ้านรวมอยู่ด้วย

อย่างไรก็ตาม การมุ่งเน้นเรื่องมูลค่าของงานบ้านในแนวคิดเรื่องแรงงานในทฤษฎีมาร์กซ์ในระยะหลังได้ลดความสำคัญลงไป ซึ่งจะเห็นได้จากผลงานของสตรีนิยมในช่วงปลายทศวรรษ 1970 ที่เสนอปัญหาแต่หาข้อสรุปไม่ได้ เนื่องจากแรงงานที่ทำงานบ้านไม่ได้ทำในสถานการณหรือเงื่อนไขที่เหมือนกันกับการทำงานที่มีค่าตอบแทน นอกจากนั้น ผู้มีส่วนในข้อโต้แย้งนี้บางคนกลับเห็นว่าน่าจะเป็นเรื่องของการแบ่งงานกันทำระหว่างชายหญิง โดยละเลยประเด็นที่ว่าทำไมจึงต้องเป็นผู้หญิงที่ทำงานบ้าน หรือทำไมผู้ชายจึงปล่อยให้ผู้หญิงทำงานบ้าน ฉะนั้นข้ออ้างทั้งปวงทำให้เรื่องมูลค่าของแรงงานที่ทำงานบ้านขึ้นอยู่กับสถานการณของผู้ชายซึ่งเป็นสามี ภายในระบบเศรษฐกิจทุนนิยม (คือผู้หญิงหรือภรรยาต้องทำงานบ้าน เพื่อให้ผู้ชายหรือสามีทำงานนอกบ้านเพื่อค่าตอบแทนซึ่งกลายเป็นรายได้ของหัวหน้าครอบครัว เพื่อเลี้ยงดูครอบครัว) นำไปสู่กรอบความคิดว่า งานของผู้หญิง (her work) ถูกกำหนดค่านิยมโดยงานของผู้ชาย (his labour) นั่นคือนัยที่ว่างานบ้านซึ่งเป็นของผู้หญิงนั้นไม่มีความสำคัญในเชิงเศรษฐกิจ และหากพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา ก็เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกัน กระนั้นก็ตามประเด็นนี้ก็กลับไม่ได้รับความสนใจ แนวคิด

ของมาร์กซ์ส่วนใหญ่ไม่ได้คิดว่าผู้ชายในชนชั้นแรงงานอาจเป็นผู้ค้ำจุนในบ้านของคน หรือ
ไม่ได้คิดว่าผู้หญิงชนชั้นกลางก็อาจถูกค้ำจุนได้เช่นกัน

จากช่วงทศวรรษ 1970 แนวคิดในเรื่องแรงงานในบ้าน ได้พัฒนาและมีความ
แตกต่างกันขึ้น ดังจะเห็นจากงานของนักสตรีนิยมสายมาร์กซ์ชาวฝรั่งเศส คือ คริสติน เดลฟี
(Christine Delphy) กล่าวว่า ลักษณะพิเศษของงานบ้านเกิดจากความสัมพันธ์ทางสังคมที่งาน
นั้น ๆ ดำรงอยู่ และภายในครอบครัวผู้ชายจะเอารัดเอาเปรียบ และเอาประโยชน์จากแรงงาน
ของผู้หญิงอย่างเป็นระบบ ภายใต้แบบแผนการผลิตภายในครัวเรือน (domestic mode of
production) งานบ้านที่ผู้หญิงทำถือว่าเป็นบริการส่วนตัวที่ผู้ชายจะได้รับในฐานะหัวหน้า
ครอบครัว งานบ้านที่ผู้หญิงทำจะมีมากมายอย่างไรขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ชาย
เนื่องจากงานบ้านไม่มีการกำหนดลักษณะงานอย่างตายตัว ไร้ข้อจำกัด ไม่มีการกำหนด
ชั่วโมงการทำงานหรือปริมาณงาน ค่าใช้จ่ายที่ผู้หญิงในฐานะภรรยาได้รับจะไม่เกี่ยวข้องกับ
งานที่ผู้หญิงทำในบ้าน แต่จะถูกกำหนดโดยรายได้และความมีเมตตาของสามี แรงงานของ
ผู้หญิงที่ไม่มีการแลกเปลี่ยนให้เป็นค่าจ้างแรงงาน กลายเป็นประเด็นที่ชัดเจนขึ้นเมื่อภรรยา
มีโอกาสเข้าสู่การจ้างงาน และหารายได้เองพร้อมกับค่าใช้จ่าย แต่ก็ยังถูกคาดหวังให้ทำงานบ้าน
Delphy เห็นว่าในกรณีนี้เท่ากับว่าผู้หญิงทำงานเพื่อความสูญเปล่า ฉะนั้นภายใต้ domestic
mode of production ผู้ชายจึงเป็นชนชั้นเอารัดเอาเปรียบ และผู้หญิงเป็นชนชั้นที่ถูกเอารัดเอาเปรียบ

จากการวิเคราะห์ตามทัศนะของ Delphy ส่งผลให้นักสตรีนิยมสายมาร์กซ์คนอื่น ๆ
ร่วมตอบโต้ด้วยพื้นฐานของการวิพากษ์ที่เป็นเรื่องทั่วไปของแนวคิด เช่น คำถามในประเด็น
ว่า แบบแผนการผลิต (modes of production) 2 แบบ ได้แก่ domestic mode of production
และ capitalist mode of production สามารถจะอยู่ในสังคมเดียวกันได้หรือไม่ อย่างไรก็ตาม
รากฐานของข้อโต้แย้งของสตรีนิยมแนวมาร์กซ์ คือ ความไม่เต็มใจที่จะสนับสนุน ให้กับ
ความเป็นไปได้ที่ว่าผู้ชายอาจจะได้ประโยชน์โดยตรงจากงานบ้านที่ภรรยาทำ Delphy
พิจารณาว่างานไม่ได้แสดงความสัมพันธ์ระหว่าง domestic mode of production กับ capitalist
mode of production นอกจากนั้นก็ยังมีนักทฤษฎีบางคนเห็นด้วยกับ Delphy ได้แก่ ซิลเวีย วาล
บี (Sylvia Walby, 1986) ซึ่งไม่ค่อยให้ความสำคัญกับประโยชน์โดยตรงที่ผู้ชายได้รับจาก
งานบ้านของภรรยา และยิ่งกว่านั้นประโยชน์ดังกล่าวได้จากอำนาจการแลกเปลี่ยนของ
แรงงาน ซึ่งเป็นงานของภรรยาที่ผลิตออกมาเพื่อให้ได้เงินค่าจ้างซึ่งสามีเป็นผู้ควบคุม ใน

ความเห็นของ Walby ก็คือกลไกสำคัญของการเอารัดเอาเปรียบภายใต้ mode of production ความแบบของปีตารีปไต

ทั้ง Delphy และ Walby ต่างไม่เห็นด้วยว่าเกิดการเอารัดเอาเปรียบผู้หญิงใน domestic mode of production ในฐานะที่เป็นพื้นฐานเดียวที่ทำให้ผู้หญิงอยู่ได้ การบังคับหรือ การเป็นรอง มีมุมมองทางวัตถุ (material) ที่เกี่ยวกับสถานการณ์ของผู้หญิงคือ สถานะที่ถูกเอา ประโยชน์ในตลาดแรงงาน โดยสิ่งเหล่านี้ไม่ได้ถูกอธิบายโดยตรงไปตรงมาให้เป็นมโนทัศน์ ที่เป็นรูปแบบสำเร็จของมาร์กซ์ และมาร์กซ์ไม่สามารถอธิบายได้ว่าเพราะเหตุใดที่หญิงและ ชายไม่ควรถูกเอาประโยชน์พอ ๆ กันในเศรษฐกิจแบบทุนนิยม อย่างไรก็ตามด้วยการขยาย การวิเคราะห์ทางวัตถุก็อาจจะหาความเชื่อมโยงระหว่างทุนนิยม และปีตารีปไตที่ปรากฏอยู่ใน โครงสร้างของตลาดแรงงาน ดังจะเห็นได้จากแนวคิดการศึกษาค้นคว้าของ ไฮดี ฮาร์ทแมน (Heidi Hartmann, 1976 1981) และต่อมาที่ได้รับการพัฒนาต่อ ๆ โดย Walby (1986)

แนวคิดของ Hartmann ซึ่งเป็นสตรีนิยมสายมาร์กซ์แตกต่างจาก Delphy ทั้งคู่ได้แย้ง ว่าปีตารีปไตดำรงอยู่ในฐานะระบบแห่งความไม่เท่าเทียมกันตามครรลองของทุนนิยม และ ปีตารีปไตคือการควบคุมของชายที่มีเหนือหญิง Hartmann ต่างจาก Delphy ตรงที่ Hartmann หุ่นเหตความสนใจไปที่การทำงานนอกร้านที่ได้รับค่าจ้างของหญิง และมองหาการ สร้างความสัมพันธ์ระหว่างปีตารีปไตและทุนนิยมด้วยการใช้การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ เธอได้แย้งว่าการพัฒนาทุนนิยมภายในสังคมซึ่งเป็นสังคมแบบปีตารีปไตอยู่แล้วนั้น มีผลต่อ การแบ่งแยกเพศชายและหญิงตามที่สังคมกำหนดทั้งที่บ้านและที่ทำงาน ในช่วงศตวรรษ 19 องค์การผู้ชายชนชั้นแรงงานได้ใช้ข้อได้เปรียบทางสังคมกีดกันผู้หญิง จากการได้รับ ค่าตอบแทนสูงก็คิดกัน ไม่ให้ผู้หญิงเข้าสู่อาชีพที่ต้องมีทักษะ และปล่อยให้ผู้หญิงอยู่ในชาย ขอบของตลาดแรงงาน วงจรอุปาทัวดังกล่าวจึงเกิดขึ้น เช่นว่า การเสียเปรียบของผู้หญิงใน ตลาดแรงงานได้จำกัดผู้หญิงให้ต้องพึ่งพิงคู่สมรส หรือต้องแต่งงานเพื่อให้มีชีวิตอยู่รอดใน สังคม และเมื่อแต่งงานผู้หญิงก็ต้องทำงานบ้านแลกเปลี่ยนค่าใช้จ่ายและการดำรงอยู่และค่า จูนครอบครัว งานบ้านและการเลี้ยงดูถูกกลายเป็นความรับผิดชอบเบื้องต้นของผู้หญิง จาก การะงานบ้านทำให้ผู้หญิงไม่สามารถจะเข้าแข่งขันในตลาดแรงงาน ในความหมายที่เท่าเทียม กันกับผู้ชาย ฉะนั้นสิ่งนี้จึงเป็นองค์ประกอบที่ส่งเสริมความเสียเปรียบที่ฝังรากอยู่ในสังคม

จากแนวคิดนี้กลายเป็นจุดที่น่าสนใจ และเป็นส่วนหนึ่งของทฤษฎีพื้นฐานในประวัติศาสตร์ นักสตรีนิยมสายมาร์กซ์บางคนโต้แย้งว่าความสัมพันธ์ของชนชั้นมีความสำคัญอันดับแรกในประวัติศาสตร์ เพราะที่บางคน เช่น มิเชลล์ บาร์เรต (Michele Barrett, 1989) ลดความสำคัญในเรื่องที่ว่าความเป็นรองของผู้หญิงเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์ของชนชั้น (class relations) Barrett แย้งว่าความเป็นรองของผู้หญิงไม่ใช่ผลผลิตอย่างเป็นเหตุเป็นผลของการพัฒนาทุนนิยม แต่ความเป็นรองของผู้หญิงเกี่ยวข้องกับโครงสร้างทางวัฒนธรรมของสังคมทุนนิยมสมัยใหม่ โดยมีผลงานวิจัยที่รวบรวมข้อมูลช่วงทศวรรษ 1980 ซึ่งพยายามหาความสมดุลที่จะให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์แบบบิดาธิปไตย และความเหนือกว่าของผู้ชายที่ดำเนินไปอย่างบิดเบือนภายใต้สภาพการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์

ความสัมพันธ์ของการผลิตซ้ำและการควบคุมความเป็นเพศหญิง

อีกทัศนะหนึ่งที่ทำให้ความสนใจกับความเชื่อมโยงกับเรื่องความเป็นรอง ของผู้หญิง นั่นคือ ความสัมพันธ์ในการผลิต ได้แก่ เรื่องความสัมพันธ์ทางสังคมในเรื่องผลิตซ้ำ (social relations of reproduction) จากการศึกษาที่มีข้อโต้แย้งในเรื่องแรงงานในบ้านอย่างหลากหลาย นักสตรีนิยมสายมาร์กซ์ส่วนใหญ่ให้ความหมายของงานในบ้านคืองานที่ไม่ให้ผลผลิต แต่ถือว่าเป็นงานที่ผลิตซ้ำในเรื่องแรงงาน หรืออีกนัยหนึ่งระบุให้เฉพาะเจาะจงก็คือการให้ความสนใจกับเรื่องความเป็นแม่ (เนื่องจากการผลิตซ้ำนั่นคือ การสืบลูกหลาน และกลายเป็นแรงงานต่อไป) ซึ่งนำไปสู่การวิเคราะห์อย่างกว้างขวางต่อบทบาทของผู้หญิงในการผลิตซ้ำแรงงานและความสัมพันธ์ของการผลิต และสิ่งที่ได้รับการพิจารณาว่าเป็นเรื่องร้ายแรงต่อผู้หญิงคือสภาพร่างกายที่เสื่อมถอย ซึ่งเป็นแบบแผนที่ซับซ้อนเกิดขึ้นในสังคมแบบทุนนิยม เช่นเดียวกับความเป็นรองของผู้หญิง และความสามารถในการผลิตจะลดลง ฉะนั้นการผลิตซ้ำจึงเป็นอีกมโนทัศน์หนึ่งในการวิเคราะห์ของสตรีนิยมสายมาร์กซ์

ความคิดที่ว่าความเป็นรองของผู้หญิงเป็นรากเหง้าของการผลิตซ้ำนั้น มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาตามแนวคิดของมาร์กซ์ที่ได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีของ เองเงิลส์ (Engels) ที่ว่า "ประวัติศาสตร์ของโลกที่มีผ่านมา ผู้หญิงเป็นฝ่ายพ่ายแพ้" ความพ่ายแพ้ของผู้หญิงเกิดขึ้นพร้อมกับผู้ชายครอบครองทรัพย์สินสมบัติเป็นของตนเอง และการดำรงอยู่ของสิทธิของผู้ชายที่จะสืบทอดทรัพย์สินสมบัติไปให้ทายาท และผูกขาดให้ความสามารถในการผลิตซ้ำของ

ผู้หญิงเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคล แม้ในปัจจุบันงานของ Engels จะมีข้อบกพร่องอย่างมาก แต่กลุ่มสตรีนิยมสายมาร์กซ์ก็ยังนำแนวคิดของ Engels มาใช้บนสมมติฐานที่ว่า การแบ่งงานตามเพศที่เป็นธรรมชาติ ผู้ชายเป็นเจ้าของความต้องการภายในที่จะส่งต่อทรัพย์สินสมบัติไปให้ทายาทที่สืบทอดทางสายเลือด นักสตรีนิยมสายมาร์กซ์ได้ใช้แนวคิดของ Engels ที่จะสืบหารากเหง้าของการเป็นรองของผู้หญิงที่เกี่ยวข้องกับการผลิตซ้ำ เช่น งานของ โรสซิน แมคโดนัลท์ (Rosen McDonough) และเรเชล แฮริสัน (Rachel Harison) ยืนยันว่า ปิตาธิปไตยเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้ชายควบคุมความเป็นเพศหญิง และควบคุมหน้าที่ในการสร้างทายาท ชนชั้นทางสังคมแบ่งผู้หญิงออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มหนึ่งสร้างทายาท (ซึ่งจะเป็นเจ้าของทรัพย์สินในอนาคต เพราะเป็นวิถีทางของการผลิตหรือ mean of production) และอีกกลุ่มหนึ่งเป็นกลุ่มสร้างอนาคต คือ แรงงาน ดังนั้น ผู้หญิงจะทำหน้าที่ทางด้านเศรษฐกิจ 2 ประการ ที่จะดำรงไว้ซึ่งความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิตแบบทุนนิยม และการผลิตซ้ำในความสัมพันธ์เชิงชนชั้น จะถูกกลดลงไปเนื่องจากปัจจัยทางชีวะ

แนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ของการผลิตซ้ำ ทำให้การวิเคราะห์ตามแนวมาร์กซ์ในเรื่องการผลิต และความสัมพันธ์เชิงชนชั้นยังคงดำเนินอยู่ แต่ขณะเดียวกันก็นำไปสู่ข้อโต้แย้งที่ว่า ปิตาธิปไตยยังคงดำรงอยู่และค้ำจุนทุนนิยม อย่างไรก็ตามสตรีนิยมสายมาร์กซ์บางคนก็ไม่ได้ให้ความสำคัญนักกับความสัมพันธ์เชิงแรงงานที่ให้ผลผลิต (productive labour relations) และยังมีข้อโต้แย้งเรื่องของการผลิตซ้ำ (reproduction) เพื่อเป็นการลดความสำคัญแนวคิดของมาร์กซ์ เรื่องชนชั้น (class relations) และหันมาให้ความสนใจน้อยของความสัมพันธ์ทางเพศ (gender relations) ในประวัติศาสตร์ความเป็นมาของมนุษย์ที่พัฒนาก้าวหน้ามากขึ้น ตัวอย่างผลงานได้แก่งานของ ชูลามิธ ไฟร์สโตน (Shulamith Firestone, 1972)

Firestone เป็นนักสตรีนิยมแบบดอนราดอนโคน การวิเคราะห์ของ Firestone เน้นเรื่องปัจเจกบุคคล Firestone เห็นว่าความเป็นรองของผู้หญิงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการทำหน้าที่ของการผลิตซ้ำ (reproductive functions) ซึ่งไม่เหมือนกับเรื่องของชนชั้นทางเศรษฐกิจ เพศ - ชนชั้น มีที่มาโดยตรงจากความเป็นจริงทางชีวะ (biological reality) ผู้ชายและผู้หญิงถูกสร้างขึ้นโดยมีความแตกต่างกันและไม่เท่าเทียมกัน แม้ว่าสตรีนิยมจะอ้างถึงการใช่วิธีการวิเคราะห์แบบอุดมการณ์ของมาร์กซ์ก็ตาม แต่ก็ให้ความสนใจและให้

ความสำคัญกับแนวคิดของมาร์กซ์ เกี่ยวกับเรื่องราวประวัติศาสตร์ของการดิ้นรนทางชนชั้น (class struggle) และยกย่องว่าความคิดของมาร์กซ์ดังกล่าว ช่วยให้ทัศนะเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เป็นอีกมุมมองหนึ่งในฐานะที่เป็นการแบ่งสังคมออกเป็น 2 ชนชั้นทางเพศ อย่างชัดเจน ได้แก่ การผลิตซ้ำในแง่ของการให้กำเนิดสมาชิกในครอบครัว (procreative reproduction) และการดิ้นรนต่อสู้ระหว่างชนชั้นทางเพศ สตรีนิยมอ้างว่าการก่อกำเนิดครอบครัวที่เป็นเรื่องทางชีวะ เป็นหัวใจสำคัญของการอยู่เหนือของผู้ชายในทุกรูปแบบ และการดำรงอยู่ของความไม่เสมอภาคทางเพศ นับเป็นการขับเคลื่อนของประวัติศาสตร์ อย่างไรก็ตาม สตรีนิยมก็ไม่มีกรนำเสนอรูปแบบ (model) ที่จะอธิบายว่าการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์เกิดขึ้นได้อย่างไร

ตัวอย่างผลงาน ที่ชี้ให้เห็นพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางการผลิต (productive relations) ที่น่าสนใจและให้รายละเอียดชัดเจนคือ งานของแมรี โอไบรอัน (Mary O'Brien, 1981) แนวคิดของ O'Brien เมื่อพูดถึงการผลิตซ้ำ (reproduction) ย่อมรวมถึงกระบวนการทางชีวะในเรื่องของการปฏิสนธิ การตั้งครรภ์ และการให้กำเนิด ส่วนความสัมพันธ์ทางสังคม (social relations) จะมีความหมายรวมอยู่ในการเลี้ยงดู นอกจากนั้น O'Brien เสนอว่า การให้ความสนใจว่าทั้งการผลิตซ้ำ (reproduction) และการผลิต (production) ตามแนวของมาร์กซ์ ต่างก็เป็นเรื่องของชีวะ เพราะทั้ง 2 ประการ เริ่มต้นจากความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ได้แก่ การกินอยู่และสืบพันธุ์เพื่อการดำรงอยู่ในฐานะปัจเจกบุคคล และในฐานะสายพันธ์หนึ่ง อย่างไรก็ตามในการสนองตอบความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ มนุษย์ก็ต้องเข้าเป็นส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์ทางสังคม (social relationships) ด้วยความสัมพันธ์ดังกล่าวก็จะกำหนดเงื่อนไขของสิ่งที่มนุษย์จะผลิตและผลิตซ้ำ และที่ผ่านมามีความสัมพันธ์ดังกล่าวจะกำหนดความไม่เท่าเทียมระหว่างชนชั้น และความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศให้เกิดขึ้นในเชิงโครงสร้าง O'Brien เสนอว่ากลไกเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมคือการผลิตซ้ำ และตั้งสมมติฐานถึงการเปลี่ยนแปลงสำคัญทางประวัติศาสตร์ 2 ประการ ได้แก่ การปรากฏของชายเป็นใหญ่เชิงชีวะ และพัฒนาการของเทคโนโลยีทันสมัยในการควบคุมการเจริญพันธุ์ ผลของการเปลี่ยนแปลงประการหลังจะเป็นเช่นไรไม่ชัดเจนนักแต่ก็ได้กลายเป็นจุดของการดิ้นรนต่อสู้ของผู้หญิง ส่วนการปรากฏขึ้นของชายเป็นใหญ่เป็นสิ่งที่นำไปสู่การเริ่มต้นของระบบปิตาธิปไตย O'Brien ยังมีความเห็นว่า

ผู้ชายจะอยู่ในกระบวนการผลิตซ้ำ และขณะเดียวกันกระบวนการก็แยกผู้ชายออกไป ผู้ชายจะตระหนักถึงการขาดประสบการณ์ในการสืบทอดลูกหลาน ฉะนั้นเพื่อที่จะดำรงไว้ซึ่งสถานะของการเป็นผู้สืบทอดลูกหลาน ผู้ชายจำเป็นต้องรับเอาผลจากแรงงานการผลิตของผู้หญิงให้เป็นของตน และร่วมมือกับผู้ชายอื่น ๆ อีกที่จะดำรงไว้ซึ่งสิทธิของปัจเจกบุคคล O'Brien เติบโตขึ้นที่ขาดไปในการวิเคราะห์ตามความคิดของ Engels นั่นคือ การอธิบายว่าทำไมผู้ชายพยายามที่จะทำหน้าที่ในการสืบทอดทรัพย์สินสมบัติให้กับทายาทของตน แต่อย่างไรก็ตาม O'Brien ก็ยังหลีกเลี่ยงที่จะพูดถึงประเด็นการล่วงรอยของสภาวะร่างกายของผู้หญิงซึ่งยังเป็นข้อโต้แย้งอยู่

ขณะที่ O'Brien มองว่าพฤติกรรมทางเพศนั้นเบื้องต้นก็คือวัฏจักรของการผลิตซ้ำ นักสตรีนิยมคนอื่นให้ความสำคัญกับความเปราะบางของชายและหญิง โดยมีข้อโต้แย้งว่าการกดขี่ผู้หญิงปรากฏให้เห็นในความเป็นเพศหญิง เช่น งานของ แคทเทอร์ริน แม็คคินนอน (Chatharine MacKinnon) ซึ่งได้เปรียบเทียบระหว่างการวิเคราะห์ทางวัตถุของมาร์กซ์คือแรงงาน (labour) และการวิเคราะห์ทางวัตถุของสตรีนิยมคือ ความเป็นเพศ (sexuality) ฉะนั้นสตรีนิยมให้ความสนใจความเป็นเพศขณะที่ทฤษฎีของมาร์กซ์ก็คืองาน การแบ่งความเป็นเพศชายและหญิง และการเป็นรองของผู้หญิงจึงเป็นรากฐานของระบบเลือกคู่ครองแบบเพศตรงข้าม (heterosexuality) ซึ่งระบบนี้ได้ทำให้ความเหนือกว่าทางเพศของชายและการขอมจำนวนทางเพศของผู้หญิง เพื่อทำให้ความเป็นเพศชาย และหญิงมีความสำคัญต่อการวิเคราะห์การเป็นรองของผู้หญิง MacKinnon จึงให้ความสำคัญมากขึ้นไปกับความเป็นเพศชายและหญิง และให้น้ำหนักกับรูปแบบของความเหนือกว่าของผู้ชายน้อยไป

การวิเคราะห์อีกแนวหนึ่งคือ โมนิค วิททิก (Monique Wittig) ซึ่งได้เริ่มพัฒนาการวิเคราะห์เรื่องการเลือกคู่แบบต่างเพศ (heterosexuality) ในช่วงทศวรรษ 1970 โดยดึงเอาผลงานของเดลฟี (Delphy) เกี่ยวกับการเอารัดเอาเปรียบแรงงานของสตรีที่สมรส และแนวคิดของกิลโลมิน (Guillaumin) เกี่ยวกับการถือเอาร่างกายและแรงงานของผู้หญิงให้เป็นเรื่องส่วนตัวและเรื่องสาธารณะ มาใช้ในการวิเคราะห์ Wittig ได้วิเคราะห์การเลือกคู่แบบต่างเพศเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้น (class relationship) ซึ่งจะปรากฏในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเพศและความสัมพันธ์ด้านแรงงาน Wittig เปรียบว่าพวกรักร่วมเพศของผู้หญิง (lesbians) เป็นทาสที่หลบหนีเหมือนคนที่ดิ้นรนหนีออกจากชนชั้นของตนซึ่งไม่ได้เป็นผู้หญิงอีกต่อไป อย่างไรก็ตามการวิเคราะห์ของ Wittig ก็ได้รับการปฏิเสธจากกลุ่ม

นักสตรีนิยมกระแสวัตถุนิยมชาวฝรั่งเศส โดยเฉพาะ Delphy ที่มีนัยว่าการจะหลบหนีจก
ระบบปิตาธิปไตยย่อมทำได้ด้วยการเลือกคู่แบบต่างเพศเช่นกัน

แนวคิดแบบ Wittig ที่พยายามโต้แย้งให้กับกลุ่มรักร่วมเพศในรูปของการต่อต้าน
ทางการเมืองได้ปรากฏขึ้นในสหรัฐอเมริกา ตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ 1970 เช่นงานของกลุ่มเลส
เบียนแบบดอนรากดอนโคน (Radicalesbians) ในอังกฤษเอง กลุ่มสตรีนิยมหัวรุนแรงที่ชื่อ
ว่า Leeds Revolutionary Feminists ได้โต้แย้งว่า กลุ่มสตรีนิยมที่สนับสนุนการเลือกคู่แบบต่าง
เพศเป็นประเด็นแห่งความขัดแย้ง และเหมือนกับกรวิเคราะห์ของ Wittig ที่มองผู้หญิงว่าเป็น
ชนชั้นหนึ่งที่ไม่เหมือนกับ Wittig คือกลุ่มสตรีนิยมที่สนับสนุนการเลือกคู่แบบต่างเพศนั้น
ไม่ได้ให้ความหมายชนชั้นอย่างที่กลุ่ม Marxist ให้ไว้ แต่จะไปเหมือนกับ MacKinnon ที่เน้น
เรื่องผู้ชายถือเอาผู้หญิงเป็นเครื่องสนองคอบทางเพศ ในกลุ่มนี้จะมีชีล่า เจฟฟรีย์ (Sheila
Jeffreys) นักสตรีนิยมในทศวรรษ 1990 ที่ได้โต้แย้งว่าการเอารัดเอาเปรียบทางเพศและการ
กระทำรุนแรงทางเพศ เป็นหัวใจสำคัญที่จะดำรงไว้ซึ่งความมีอำนาจเหนือของระบบปิตาธิ
ปไตย (Jeffreys, 1990)

บรรดานักทฤษฎีที่กล่าวมาแล้วได้แก่ O'Brien, MacKinnon, Jeffreys และ Wittig
แม้จะมีทัศนะบางประการที่แย้งกัน แต่ต่างก็มีอิทธิพลต่อทฤษฎีสตรีนิยมกระแสต่าง ๆ เริ่ม
จาก O'Brien แนวคิดของการวิเคราะห์มีอิทธิพลต่อกลุ่มสตรีนิยมที่สนใจตีความร่างกายของ
ผู้หญิง สำหรับ Wittig มีอิทธิพลต่อนักทฤษฎีสตรีนิยมที่สนใจเรื่องรักร่วมเพศ ส่วนงานของ
MacKinnon และ Jeffreys มีอิทธิพลกับทฤษฎีทางเพศของกลุ่มสตรีนิยมแบบดอนรากดอน
โคน โดยเฉพาะการวิพากษ์เรื่องลามกอนาจาร โดยภาพรวมแล้วนักสตรีนิยมสายมาร์กซ์ จะ
มีพัฒนาการชัดเจนในเรื่องของการสร้างพื้นที่ของอุดมการณ์และวัฒนธรรม ส่วนการ
วิเคราะห์เรื่องการผลิตซ้ำจะมีความไม่ชัดเจนเท่าไรนัก

อุดมการณ์ วาทกรรม และบทบาทของวัฒนธรรม

ตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1980 กลุ่มนักทฤษฎีที่นิยมมาร์กซ์ได้หันมาให้ความสนใจกับ
การวิเคราะห์เชิงวัตถุนิยม (materialist analyses) เช่น เรื่องงานบ้านและตลาดแรงงาน โดย
เน้นมุมมองของการใช้ถ้อยคำภาษาในการให้ความหมายต่อสิ่งนั้น ซึ่งเรียกว่าเป็นการให้วาท
กรรมและการเปรียบเทียบให้เป็นตัวแทน (discourse and representation) อิทธิพลของการ

วิเคราะห์เชิงสังคมศาสตร์ได้ลดลง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าตัวแบบของโครงสร้างทางสังคมในระดับมหภาค ตัวแบบของระบบปีศาจปโตและระบบทุนนิยม ได้ค่อยขยับเลื่อนไปจากทฤษฎีสตรีนิยมแนวมาร์กซ์ แต่สิ่งที่เข้ามาแทนที่คือ แนวคิดเรื่องวัฒนธรรม (Barrett, 1992) ซึ่งเห็นได้ชัดเจนอย่างยิ่งในช่วงทศวรรษ 1980 (แต่ที่จริงแล้วถ้าจะนับการเริ่มต้นก็เริ่มจากปลายทศวรรษ 1970) โดยความสนใจจะอยู่ในเรื่องของอุดมการณ์และจิตวิเคราะห์ (ideology and psychoanalysis)

งานของจูเลียต มิตเชลล์ (Juliet Mitchell) เรื่อง Psychoanalysis and Feminism ในปี ค.ศ. 1974 สะท้อนถึงความคิดในการวิเคราะห์เชิงโครงสร้าง (structural analysis) และได้นำเสนอในเรื่องของอุดมการณ์และเรื่องของจิตอย่างเฉพาะเจาะจง โดยได้นำแนวทางจากผลงานของนักทฤษฎีเชิงโครงสร้างชาวฝรั่งเศสมาใช้หลายคน ได้แก่ งานของอัลทูเซ (Althusser) เรื่อง Marxism งานของลาคัง (Lacan) เกี่ยวกับจิตวิเคราะห์ งานของเลวี สเตร้าส์ (Levi - Strauss) เกี่ยวกับเครือญาติในแง่มานุษยวิทยา เป็นต้น สำหรับ Althusser ที่ได้นำเอาหลักการของมาร์กซ์มาปรับใช้ โดยเฉพาะแนวคิดซึ่งเป็นอุดมการณ์ทางความสัมพันธ์เชิงเศรษฐกิจ (economic relations) ซึ่งแนวคิดดังกล่าวมีอิทธิพลต่อกลุ่มสตรีนิยม อุดมการณ์ของมาร์กซ์ถือว่าเป็นภาพสะท้อนรากฐานเศรษฐกิจโครงสร้างทางสังคม ซึ่งนำมาอธิบายความเป็นรองของผู้หญิงและเชื่อมโยงไปสู่วิธีการผลิตแบบทุนนิยม (capitalist mode of production) Mitchell ได้แย้งว่าความเป็นรองของผู้หญิงมีที่มาจากรากฐานทางวัตถุที่ปรากฏอยู่ในการจัดลำดับความเป็นเครือญาติทางสังคม แต่ภายใต้ระบบทุนนิยม ความผูกพันกันทางเครือญาติกลับไม่ได้เป็นรูปแบบพื้นฐานของกลุ่มทางสังคมและเศรษฐกิจ ความเป็นรองของผู้หญิงจึงเป็นอุดมการณ์เบื้องต้นที่เกิดขึ้น และอุดมการณ์แห่งความเป็นรองนี้จะ เป็นความนึกคิดในสภาวะจิตของเรา (psyches) ซึ่งจะดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องจากช่วงวัยหนึ่ง ๆ ด้วยการแสดงบทบาทของปมโอดิปุส สำหรับการคืนรสต่อผู้กับระบบปีศาจปโต จะสำเร็จได้ด้วยการปฏิวัติทางวัฒนธรรม (cultural revolution) อย่างจริงจัง (Mitchell 1974, P.414) อย่างไรก็ตาม Mitchell ไม่ได้บ่งบอกว่าจะทำให้วงจรเกิดขึ้นได้อย่างไรในประเด็นเรื่องจิตวิเคราะห์และเรื่องปมโอดิปุสที่เข้ามามีส่วนในการกำหนดการทำหน้าที่ทางจิต

อย่างไรก็ตามแม้งานของ Mitchell จะมีความสำคัญที่ได้นำเอาแนวจิตวิเคราะห์ (psychoanalysis) ของฟรอยด์ (Freud) มาใช้ แต่นักสตรีนิยมจำนวนมากต่างไม่เห็นด้วย

และกลับให้ความสนใจกับงานของฌัก ลาคัง (Jacques Lacan) ซึ่งเรียกว่า สตรีนิยมสายจิตวิเคราะห์แนวลาคัง ซึ่งมุ่งความสนใจที่ทฤษฎีโครงสร้างประเพณีนิยมของฝรั่งเศส และต่อมาก็ถูกแทนโดยแนวคิดหลังโครงสร้างนิยม (Post - structuralism) สำหรับทฤษฎีหลังโครงสร้างนิยม นี้จะมีบางส่วนที่คล้ายกันกับแนวคิดหลังสมัยใหม่ (Post - modern) นักสตรีนิยมสายมาร์กซ์ก็ยังให้ความสนใจศึกษากับการผสมผสานของทฤษฎีในกลุ่ม Althusser ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalysis) ภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้าง (Structural Linguistics) ศาสตร์ของการใช้ท่วงทำนองของภาษา (Semiology) โดยเฉพาะแนวคิดที่ว่าอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่จะเป็นผลมาจากการใช้ภาษาที่กำหนดรูปแบบความคิดและความต้องการ เช่น ตัวอย่างจากงานของ โควเวิร์ด (Coward) และ เอลลิส (Ellis) ในปี ค.ศ. 1977 องค์ความรู้ต่าง ๆ ของทฤษฎีกลายเป็นส่วนสำคัญที่ถูกนำเสนอให้ออกวารสารสตรีนิยมสายมาร์กซ์ ในปี ค.ศ. 1978 หลังจากนั้นใน ค.ศ. 1980 มิเชลส์ ฟูโกท์ (Michel Foucault) ได้เสนอแนวคิดของคนเพิ่มเติมเข้ากับแนวคิดข้างต้น โดยจะเน้นในเรื่องของการวิเคราะห์เชิงวาทะกรรมมากขึ้น แทนที่จะเน้นเรื่องภาษาศาสตร์และการใช้ท่วงทำนองของภาษา Foucault ได้ปรับแนวคิดว่าอำนาจนั้นมืออยู่กระจัดกระจายมากกว่าจะรวมอยู่ในมือของชนชั้นปกครอง นอกจากนี้ มโนทัศน์ของอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ เป็นสิ่งที่ยืนยันไม่ได้เนื่องจากความเป็นจริงเกิดจากผลของวาทะกรรม อุดมการณ์จะเป็นจริงได้โดยอาศัยผลจากการค้นพบโดยศาสตร์แห่งลัทธิมาร์กซ์ สนับสนุน ลักษณะของการวิเคราะห์แนวใหม่นี้จะพัฒนาผูกโยงการวิเคราะห์เชิงสัญลักษณ์เข้ากับโลกแห่งวัตถุ ฉะนั้น ทฤษฎีสตรีนิยมจึงค่อย ๆ เปลี่ยนไปสู่รูปแบบใหม่ คือ สตรีนิยมหลังโครงสร้างนิยมและสตรีนิยมหลังสมัยใหม่

แนวคิดของสตรีนิยมในยุคหลังสมัยใหม่ และหลังโครงสร้างนิยมเปรียบเสมือนการสนองตอบต่อแนวคิดที่ผิดพลาดของลัทธิมาร์กซ์ ในเรื่องที่ไม่ได้ให้ความสนใจ ประเด็นสำคัญในการวิเคราะห์สตรีนิยม เป็นต้นว่าเรื่องอัตวิสัยและความเป็นเพศชายหญิง นอกจากนี้แนวคิดของมาร์กซ์ที่อธิบายความเป็นรองของผู้หญิง ไม่ว่าจะด้วยการใช้ความสัมพันธ์ทางการผลิต (productive relations) การผลิตซ้ำ (reproduction) หรือ อุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ เป็นต้น ก็ต้องประสบกับปัญหาที่จะอธิบายถึงสาเหตุที่ผู้หญิงไม่มีความสำคัญเปรียบเป็นความว่างเปล่าในการจัดลำดับทางสังคม และมักจะนำพาตนเองเข้าสู่เรื่องที่กลอบคลุมเพศทางสรีระ และเรื่องของความเป็นสากลหรือเอกภาพ ซึ่งเป็นสิ่งที่ขัดกับ

ลัทธิวัตถุนิยมที่เน้นสังคมเป็นอันดับแรก และความต้องการเป็นลำดับถัดไป ในฐานะที่เป็นสตรีนิยมก็จะเถียงที่จะให้อัตลักษณ์ต่อความเป็นรองของผู้หญิง ว่าเป็นเรื่องของธรรมชาติ ทฤษฎีหลังโครงสร้างนิยม และหลังสมัยใหม่ยังเสนอแนวคิดที่ต่อต้านแนวคิดของการมีอยู่ (anti - essential) อย่างรุนแรง ซึ่งมีความคิดที่ว่าชายและหญิงเป็นกลุ่มที่ถูกกำหนดให้มาโดยธรรมชาติและมียู่อย่างจริงแท้ และมีข้อโต้แย้งที่ว่าไม่มีเอกภาพในความเป็นผู้หญิงและไม่มีเอกภาพในการได้รับการกดขี่ของผู้หญิง ซึ่งวาทกรรมที่แตกต่างกันจะสร้างความหมายของ "ผู้หญิง" ฉะนั้น การลบความหมายของ "ผู้หญิง" อย่างที่เป็นมา ได้กลายเป็นเนื้อหาสำคัญในงานของสตรีนิยมหลังสมัยใหม่ ดังเช่น ตัวอย่างงานของ โรเลย์ (Reley, 1988) งานของบัทเลอร์ (Butler, 1990)

แนวคิดของกลุ่มนี้ ไม่เห็นด้วยกับความคิดที่ว่าเพศหญิงเป็นกลุ่มในสังคมที่มักอยู่และถูกกำหนดตามธรรมชาติ แต่จะเน้นความเฉพาะเจาะจงทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และบริบท นอกจากนี้มีการตั้งคำถามต่อความเป็นกลุ่มทางเพศของผู้หญิง และแสดงถึงความแตกต่างระหว่างผู้หญิงเอง สำหรับการวิเคราะห์เรื่องการกดขี่ผู้หญิงก็เป็นข้อโต้แย้งที่ว่ากรอบในเรื่องนี้ถูกสร้างขึ้นจากแนวคิดของสตรีตะวันตกผิวขาว จนปลายทศวรรษ 1970 กลุ่มสตรีนิยมผิวขาวต้องประสบกับความขัดแย้งกับกลุ่มสตรีผิวดำ ผู้หญิงในโลกที่สามและผู้หญิงผิวสี แสดงความไม่พอใจที่พวกเขาถูกกระทำเหมือนถูกแยกออกไปเป็นอีกพวกหนึ่งที่ไม่ใช่อยู่ร่วมกันฉันท์พี่น้อง โดยไม่ได้รับโอกาสที่จะพูดเพื่อประโยชน์ของกลุ่ม ดังตัวอย่างงานของเฮเซล คาร์บี้ (Hazel Carby) ที่สรุปปัญหาในเรื่องนี้และได้ตั้งคำถามกับสตรีนิยมผิวขาวว่า "เมื่อพวกคุณเอ่ยคำว่า "เรา" มีความหมายอย่างไรแน่" (Carby, 1982. P. 233) ดังนั้นจึงเกิดประเด็นวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากจนในทศวรรษ 1980 มีความพยายามทำให้เกิดความชัดเจนว่า "ผู้หญิง" ไม่ใช่และไม่สามารถทำให้เป็นกลุ่มที่มีความเป็นเอกภาพ และเลิกใช้ทฤษฎีใด ๆ ก็ตามที่พยายามอธิบายสภาพความเป็นรองของผู้หญิงในมุมมองเดียวโดยไม่พิจารณาถึงประสบการณ์ของผู้หญิงส่วนใหญ่ในโลก (Flax, 1990) นอกจากนี้ได้เพิ่มความสนใจในเรื่องความแตกต่างหลากหลายในการดำรงชีวิตของผู้หญิงในยุคหลังอาณานิคม (post - colonial) ในประเด็นเศรษฐกิจโลกาภิวัตน์ ประวัติศาสตร์ของอาณานิคม การอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานและการเข้ามาแทนที่ของกลุ่มผู้ลี้ภัย

จากที่กล่าวข้างต้น กลุ่มสตรีนิยมในยุคหลังสมัยใหม่ต่างตั้งคำถามถึงความเป็น
หนึ่งเดียวของผู้หญิง แต่ยอมรับความแตกต่างหลากหลายของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม และเห็น
ว่าการเสนอเรื่องความเป็นสากลของผู้หญิง เป็นเพียงความคิดเฉพาะกลุ่มผู้หญิงตะวันตกผิว
ขาวเท่านั้น ส่วนในเรื่องสาเหตุของการกดขี่ผู้หญิงได้รับการอธิบายด้วยตัวแบบที่ซับซ้อน
ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น นักวิจารณ์บางท่านให้ความเห็นว่านักทฤษฎีหลังสมัยใหม่ยอมรับกับ
ข้อความจริงในเรื่องชาติพันธุ์ อย่างไรก็ตาม นักทฤษฎีสตรีนิยมหลังสมัยอาณานิคมก็ยังพูด
ถึงความเป็น "คนอื่น" (other) ของผู้หญิงซึ่งอยู่ในฐานะชายขอบของสังคม และให้ความ
แตกต่างไปจากนักทฤษฎีผิวขาว เช่น กายาตรี สปีวัก (Gayatri Spivak) ซึ่งเป็นนักสตรี
นิยมยุคหลังสมัยใหม่ที่มีชื่อเสียงคนหนึ่ง ให้ความสนใจกับเรื่องวัฒนธรรม ที่นำไปสู่ความ
ไม่เท่าเทียมกันทางวัตถุ ฉะนั้นไม่ว่าจะเป็นแนวคิดหลังสมัยใหม่ ซึ่งเป็นหนทางเดียวที่จะ
ผสมผสานความแตกต่างซับซ้อนในเรื่องบทบาททางเพศของชายและหญิงหรือ เพศทาง
สังคม (gender) ภายใต้สังคมหลังยุคอาณานิคมก็ดี หรือการวิเคราะห์เชิงโครงสร้างและเชิง
วัตถุนิยมก็ดี ต่างก็ยังคงมีประเด็นที่เป็นข้อโต้แย้งกันอยู่ต่อไป

ความหลากหลายของแนวคิดทฤษฎี

การศึกษาเรื่องบทบาททางเพศของชายและหญิง (gender) นั้นนำไปสู่การยอมรับ
กันอย่างกว้างขวางในเรื่องรูปแบบของความไม่เสมอภาค หรือความไม่เท่าเทียมกัน โดย
เชื่อมโยงไปสู่เรื่องของเชื้อชาตินิยมและลัทธิอาณานิคมด้วยโดยเฉพาะ เกิดแนวคิดหลากหลาย
และได้รับการวางเป็นกรอบทฤษฎีขึ้น เป็นต้นว่านักทฤษฎีด้านวัตถุนิยมให้ความสนใจเรื่อง
ของเชื้อชาติ (race) โดยสร้างมโนทัศน์ให้เป็นกลุ่มทางสังคม (category) ประเภทหนึ่ง
(Guillaumin, 1995) หรือให้ความสนใจเรื่องการวิเคราะห์ผู้หญิงในมโนทัศน์ของการแบ่งงาน
ในสังคม (division of labour) แห่งยุคโลกาภิวัตน์ (Mies, 1986) อย่างไรก็ตามประเด็นต่าง
ๆ เหล่านี้ยังไม่เพียงพอที่จะเป็นคำตอบให้กับข้อโต้แย้งของกลุ่มทฤษฎีหลังสมัยใหม่ (post -
modernist) ที่ว่าการวิเคราะห์เชิงวัตถุ (material analysis) ไม่อาจจะชี้ประเด็นความแตกต่าง
หลากหลายที่ปรากฏอยู่ในกลุ่มผู้หญิง และไม่อาจชี้ประเด็นที่ผู้ชายเป็นใหญ่ซึ่งปิดบังความ
แตกต่างดังกล่าว หรือแม้แต่นักคิดหรือมโนทัศน์ของกลุ่มผู้หญิงเองก็ยังปฏิเสธความ
แตกต่างของประสบการณ์ที่ผู้หญิงมีอยู่ แม้แต่ประเด็นเรื่องเชื้อชาติหรือความเป็นชาตินิยม ก็

ไม่อาจทำความเข้าใจให้ชัดเจนได้ด้วยการอธิบายถึงความสัมพันธ์ 2 ชั้น ระหว่างเรื่องผิวขาว - ผิวดำ เท่านั้น เนื่องจากความแตกต่างของเชื้อชาติ ศาสนา สัญชาติ และวัฒนธรรม ต่างก็เป็นเรื่องซับซ้อนและเป็นบริบทเฉพาะ (Brah, 1992) อย่างเช่น การวิเคราะห์โครงสร้างทางสังคมกับการแก้ปัญหาพื้นที่ทางสังคมที่ผู้หญิงครอบครอง ซึ่งจะแตกต่างกันภายใต้บริบทของท้องถิ่นนั้น และบริบทแห่งโลกาภิวัตน์ และก็ยังไม่มีเหตุผลอธิบายว่าเพราะเหตุใดที่การวิเคราะห์โครงสร้างทางสังคมไม่สามารถอธิบายถึงสาเหตุได้ และในทางตรงกันข้ามถ้าไม่นำเอาเรื่องโครงสร้างทางสังคมมาใช้ก็ยังไม่ให้ความชัดเจนในเชิงวิชาการได้ เพราะส่วนสำคัญของโครงสร้างทางสังคมก็คือเรื่องของวัฒนธรรม ฉะนั้นความสนใจเรื่องวัฒนธรรมจะสร้างนัยว่าการวิเคราะห์เงื่อนไขทางวัฒนธรรมในชีวิตของผู้หญิงได้ลดความสำคัญลง และเป็น การปฏิเสธระบบแห่งอำนาจโดยการมุ่งสู่การวิเคราะห์ทางวัฒนธรรม ซึ่งจะสร้างให้เห็นความแตกต่างในที่สุด

การใช้แนวคิดทฤษฎีหลังสมัยใหม่ จึงเหมือนเป็นการอ้างและจำกัดกับการสร้างความหลากหลายและซับซ้อนในทฤษฎี ดังตัวอย่างงานของ Sylvia Walby (1992) แม้ว่าจะยอมรับว่า นักทฤษฎีกลุ่มหลังสมัยใหม่ให้ความสนใจกับเพศที่มีความหลากหลาย ซึ่งล้วนสร้างขึ้นโดยวัฒนธรรม แต่ก็มีความเห็นที่แย้งว่าการแบ่งกลุ่มของผู้หญิงก็ดี เชื้อชาติก็ดี และชนชั้นก็ดี มีรายละเอียดมากเกินไป การละเลยบริบททางสังคมแห่งความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และการมองว่าอำนาจเป็นสิ่งที่กระจัดกระจายอยู่ทั่วไป มีส่วนทำให้ทฤษฎีหลังสมัยใหม่ หลุดจากการสังเกตเห็นการกดขี่ทางเพศ การกดขี่ระหว่างชนชั้น และการกดขี่ระหว่างเชื้อชาติ ซึ่งเกิดขึ้นอย่างเป็นระบบและดำรงอยู่ต่อไป ความมองสิ่งเหล่านี้ในแง่ของความแตกต่าง และนำมาใช้สร้างความเท่าเทียม (คือปฏิเสธความแตกต่าง) Walby ยอมรับว่าแม้ความสัมพันธ์ระหว่างเพศจะผันแปรไปตามวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ก็ตาม แต่สิ่งเหล่านี้ก็อาจจะยังไม่พอที่จะได้รับการยอมรับว่าเป็นเหตุผลถูกต้องทั้งหมด เพราะนอกเหนือจากนี้ ควรพิจารณาถึงกฎแห่งความแตกต่างทางวัฒนธรรม และความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์แห่งความสัมพันธ์ระหว่างเพศ สิ่งที่ทำให้หญิงและชายต่างกันคือ ความต่อเนื่องทางวัฒนธรรมที่แตกต่าง และความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน Walby เห็นว่านักทฤษฎีสตรีนิยมหลายคนมักไม่สนใจนักกับการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ และความแตกต่างทางวัฒนธรรม Walby ให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทาง

ประวัติศาสตร์ และความแตกต่างทางวัฒนธรรม โดยพิจารณาให้เป็นสาเหตุอย่างเดียวที่ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างหญิงและชาย มากกว่าจะเป็นสาเหตุจากมโนทัศน์ของปีศาจปโตล โดย นอกจากนั้น Walby ยังวิพากษ์เกี่ยวกับตัวแบบ (model) ตามแนวคิดของกลุ่มมาร์กซ์ คั้งเดิมที่ลดความสนใจในความสัมพันธ์ระหว่างความไม่เท่าเทียมกัน และเรื่องชนชั้น Walby มีความเห็นแย้งว่า แทนที่จะละเลยการอธิบายความไม่เท่าเทียมกัน ควรหันมาพัฒนาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศทางสังคม หรือบทบาทเพศชายและหญิง (gender) เรื่องชนชั้น (class) และเรื่องชาติพันธุ์ (ethnicity) โดยให้ตระหนักว่ามโนทัศน์เหล่านี้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน และทฤษฎีก็ควรจะต้องวางบทบาททางเพศของชาติและหญิง ชนชั้น และชาติพันธุ์เข้ากับบริบทในเรื่องการแบ่งงานในระดับโลกาภิวัตน์ และเพื่อให้เป็นไปตามนี้เราต้องคงไว้ซึ่งมโนทัศน์เชิงโครงสร้างของปีศาจปโตล ทุนนิยม และชาตินิยม Walby สรุปว่าเราไม่จำเป็นต้องละเลยความคิดในเรื่องความซับซ้อนของสังคม เราไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนจากการวิเคราะห์โครงสร้างไปสู่การวิเคราะห์ทางวาทกรรมเพื่อให้เข้าใจความซับซ้อน และเราไม่จำเป็นต้องเลือกเอาทุนนิยมเป็นตัวกำหนดเพียงอย่างเดียวเท่านั้น เพื่อให้ได้ทฤษฎีทางสังคมในระดับมหภาค

ทฤษฎีทางสังคมกับสตรีนิยมช่วงทศวรรษ 1990

ในช่วงทศวรรษ 1980 การวิเคราะห์สตรีนิยมในเชิงวัฒนธรรมไม่เป็นที่นิยมนักในแวดวงวิชาการ ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากการขาดรายละเอียดและไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์เกี่ยวกับการเอารัดเอาเปรียบทางเพศได้ทั้งหมด และอีกส่วนหนึ่งก็เนื่องมาจากเป็นทฤษฎีที่ใช้มานานกว่า 25 ปี ซึ่งเท่ากับว่าล้าสมัย จึงมีแนวโน้มว่าทฤษฎีสตรีนิยมที่อยู่ในช่วงทศวรรษแรกของคลื่นลูกที่สองถูกแทนที่ด้วยแนวคิดใหม่ ๆ (คลื่นลูกที่หนึ่งอยู่ในช่วงศตวรรษที่ 17-19 คลื่นลูกที่สองอยู่ในช่วง ค.ศ. 1960 -1980) นอกจากนั้น นักสตรีนิยมที่ผลิตงานที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีดังกล่าวก็มักไม่ได้สานงานที่เชื่อมโยงสนับสนุนกันให้ต่อเนื่อง ยิ่งกว่านั้นสตรีนิยมที่สนับสนุนทฤษฎีหลังสมัยใหม่ตั้งข้อสังเกตให้ระมัดระวังว่า ทฤษฎีเหล่านี้มีนัยที่จะอ้างว่าอธิบายได้อย่างสมบูรณ์ถึงสาเหตุของการกดขี่ผู้หญิง หรือมีนัยที่ว่า การนำไปใช้มีความเป็นเอกภาพทั้งในแง่ทางประวัติศาสตร์และทางสังคม ซึ่งโดยรวมแล้วการกล่าวเช่นนั้นไม่ถูกต้องนัก นักสตรีนิยมบางส่วนพยายามสร้างทฤษฎีการกดขี่สตรีทั้งหมด

และหาคำอธิบายที่ใช้ได้ทั่วไป ไม่ว่าสังคมจะเปลี่ยนแปลงจากอดีตมาสู่ปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ทัศนคติและทฤษฎีหลังสมัยใหม่ก็มีบางประเด็นที่สอดคล้องต้องกัน อย่างเช่นประเด็นเรื่อง "วัตถุวิสัย" (objectivity) และ "ความจริง" (truth) ก็ยังเป็นข้อสงสัยสำหรับสตรีนิยมว่าจะทำได้หรือไม่ ในมุมมองที่หล่อหลอมจากแนวคิดชายเป็นใหญ่ หรือแม้แต่ในแนวทางแห่งวาทกรรมและการใช้ภาษาก็ยังไม่อาจจะเป็นที่แห่งการสื่อสารได้ชัดเจน เนื่องจากการสร้างความหมายนั้น ๆ ให้มากไปกว่าความหมายที่ปรากฏอยู่จริง อีกประการหนึ่งในเรื่องความคิดที่เกี่ยวกับความเป็นเอกภาพ การอธิบายหาเหตุผลสนับสนุนก็ไม่ปรากฏว่าจะดำรงอยู่ได้ รวมทั้งตระหนักว่าประสบการณ์ในชีวิตในฐานะผู้หญิง และในฐานะนักสตรีนิยมก็ไม่ซับซ้อนและไม่ขัดแย้งกัน เนื่องจากทฤษฎีหลังสมัยใหม่ได้คำนึงถึงข้อกังวลเหล่านี้ จึงเป็นสิ่งที่นักสตรีนิยมที่ชื่นชอบ รวมทั้งนักสตรีนิยมสายวัตถุนิยมด้วยที่พอใจแนวทฤษฎีหลังสมัยใหม่ แต่ก็ยังคงให้ความสนใจต่อสิ่งต่าง ๆ ในโลก โดยถ่ายทอดออกมาเป็นคำพูดขณะที่แนวคิดทางสังคมศาสตร์ที่เน้นวัตถุนิยม ได้รับการสนับสนุนในเรื่องโลกแห่งความจริงที่อยู่ภายนอก โดยผ่านทางวาทกรรม ก็มักจะมีความคิดที่ขัดกับนักทฤษฎีหลังสมัยใหม่ กระนั้นก็ตาม มีสตรีนิยมบางส่วนได้ถอยออกจากความสุดโต่งของทฤษฎีหลังสมัยใหม่ในการให้นัยของการต่อต้านความเป็นวัตถุนิยม และหันมาให้การยอมรับแนวคิดของการมีอยู่ในเรื่องความไม่เท่าเทียมกันทางโครงสร้าง ในบริบทดังกล่าวนี้ คำว่าสตรีนิยมสายสังคมนิยมได้ถูกนำมาเป็นกระแสนิยม ในช่วง ค.ศ. 1933 โดยนักสตรีนิยมชาวอเมริกัน ได้แก่ โรสแมรี เฮนเนสซี (Rosemary Hennessy) ดอนนา แลนดรี (Donna Landry) เจอรัลด์ แมคเคลิน (Gerald Maclean) โดยผลงานได้ชี้ถึงตัวอย่างแนวคิดทฤษฎีมาร์กซ์ และหลีกเลี่ยงที่จะพูดถึงความไม่สมบูรณ์ของทฤษฎีหลังสมัยใหม่ที่ไม่เห็นผลทางการเมือง โดยปฏิเสธความจริงเชิงวัตถุนิยมที่ไม่เกี่ยวข้องกับภาษาและวาทกรรม ดังนั้น กลุ่มนี้จะโต้แย้งว่าสตรีนิยมกระแสวัตถุนิยมต้องการที่จะคงไว้ซึ่งการวิพากษ์สังคมในภาพรวมทั้งหมด ได้แก่ระบบชายเป็นใหญ่และระบบทุนนิยม อย่างไรก็ตาม งานของกลุ่มนี้ก็ขาดความคิดที่ชัดเจนว่าสตรีนิยมกระแสสังคมนิยมคืออะไร และที่เป็นอยู่ในยุโรปคืออะไร และมองว่ารูปแบบความคิดของมาร์กซ์เสื่อมไปโดยกระแสหลังสมัยใหม่ สำหรับความหมายของสตรีนิยมสายวัตถุนิยมนั้น Hennessy ได้กล่าวไว้ว่า สตรีนิยมสายวัตถุนิยมนั้นแตกต่างจากสตรีนิยมสายสังคมนิยมในแง่ที่ว่า "สตรีนิยมสายวัตถุนิยมจะรวบรวมเอาหมอนิทัศน์ด้านภาษา และความ

เป็นอัตวิสัยของทฤษฎีหลังสมัยใหม่” แม้ว่าจะมีความคิดพลาดบ้าง แต่งานเหล่านี้ก็สะท้อนให้เห็นการยอมรับการวิเคราะห์เชิงวาทกรรมทางวัฒนธรรมมากขึ้น และก็ได้รับการตอบรับจากวงการ

นอกจากนั้น ความเคลื่อนไหวอีกด้านหนึ่งก็คือ ความสนใจในเรื่องเศรษฐกิจการเมือง โดยเฉพาะส่วนที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์การผลิตในส่วนครัวเรือนของผู้หญิง ดังปรากฏในงานของ ฟอลเบร (Folbre, 1994) กิบสัน - เกรแฮม (Gibson - Graham, 1996) การวิเคราะห์ในแนวใหม่นี้ให้ความสนใจมากขึ้นกับกระบวนการ และการปฏิบัติการเชิงเศรษฐกิจในบริบทหนึ่งและในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ และให้ความสำคัญน้อยลงกับการวิเคราะห์ทางเศรษฐกิจและโครงสร้างทางสังคมในระดับมหภาค ฉะนั้นจากการวิเคราะห์ในกรอบดังกล่าวแตกต่างไปจากเดิม ในแนวคิดของมาร์กซ์ที่ไม่ได้พูดถึงแรงงานของผู้หญิงว่าเป็นส่วนของการผลิต และการผลิตในส่วนครัวเรือนเป็นเงื่อนไขต่อการเอารัดเอาเปรียบต่อความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นที่ผู้หญิงในฐานะผู้ผลิต และผู้ชายในฐานะผู้ถือเอาประโยชน์ในแรงงานส่วนเกิน (surplus labour) ของผู้หญิงที่เป็นภรรยา จะเห็นได้จากงานของ แฮร์เรียด แฟรด (Harriet Fraad, 1994) และ เจ. เค. กิบสัน เกรแฮม (J.K. Gibson - Graham, 1996) ที่ต่างก็วิเคราะห์ตามแนวของสตรีนิยมสายวัฒนธรรมที่พัฒนามาโดย Delphy (1984) และยังเห็นชัดเจนมากขึ้นในงานของ Delphy ร่วมกับ ไดอานา ลีโอนาร์ด (Diana Leoraard, 1992) ที่เน้นกระบวนการผลิตของครอบครัวและการเอารัดเอาเปรียบที่เกิดจากกระบวนการ และให้ความสนใจน้อยลงกับเรื่องโครงสร้างภายใต้กระบวนการผลิตในครัวเรือน (the domestic mode of production) ฉะนั้น ทั้ง Delphy และ Leorrard จึงไม่ได้ยึดถือการวิเคราะห์เชิงโครงสร้าง ซึ่งการวิเคราะห์เชิงโครงสร้างได้ลดความโดดเด่นในแนวความคิดในยุคหลัง

การศึกษาของสตรีนิยม ในยุคหลังได้กลับมาพิจารณาแนวคิดของมาร์กซ์ใหม่ โดยนำมุมมองของแนวคิดหลังสมัยใหม่ ในประเด็นคำถามเกี่ยวกับวิถีทางที่นำเสนอทุนนิยม นักสตรีนิยมสายมาร์กซ์ในยุคแรก จะเชื่อตามแนวคิดของมาร์กซ์ว่าทุนนิยมเป็นลักษณะของการนำเสนอสังคมโลกมากกว่าที่จะเป็นความจริงที่ไม่ต้องสงสัย ตัวอย่างผลงานที่สนับสนุนแนวคิดนี้คือ งานของ J.K. Gibson - Graham (1996) โดยพยายามที่จะถ่วงถ่วงแนวคิดของมาร์กซ์และแนวคิดอื่นที่นำเสนอความเป็นทุนนิยม Gibson - Graham ไม่ขึ้นชอบกับกรอบคิดของหลังสมัยใหม่ ซึ่งปฏิเสธการมีอยู่ของปรากฏการณ์ทางวัตถุ ยิ่งกว่านั้น Gibson - Graham

เสนอให้หรือการนำเสนอระบบทุนนิยมในฐานะที่เป็นระบบ หรือโครงสร้างเดียวของโลกที่จะเปิดเผยสิ่งที่ถูกปกปิดเอาไว้ นั่นคือ การต้านทานแข็งขันของกระบวนการและปฏิบัติการที่ไม่ใช่ทุนนิยม ด้วยเหตุนี้ Gibson - Graham ก็สามารถวิเคราะห์การถือเอาแรงงานส่วนเกินของผู้หญิง ภายในครัวเรือนว่าเป็นกระบวนการของชนชั้นที่ไม่ใช่ทุนนิยม

เรื่องความสัมพันธ์ทางชนชั้น ถูกกำหนดให้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในบริบทหนึ่ง มากกว่าจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มสังคมที่ถูกกำหนดความหมายขึ้นมาโดยฐานะทางเศรษฐกิจ และความสัมพันธ์ทางชนชั้นเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในบริบทมากกว่าจะเป็นอุปสรรคต่อความสัมพันธ์ระหว่างสามีและภรรยาในชนชั้น เมื่อทุนนิยมไม่ได้เป็นระบบเดียวในสังคมที่จะเหมาะกับทุกอย่าง ไม่จำเป็นอีกต่อไปที่จะวิเคราะห์แรงงานของผู้หญิงในครัวเรือน ซึ่งในความหมายของการทำหน้าที่ของทุนนิยมหรือไม่จำเป็นที่จะจัดให้แรงงานของผู้หญิงอยู่นอกระบบเศรษฐกิจ ความสนใจของสตรีนิยมเปลี่ยนจากประเด็นระบบไปสู่กระบวนการ ปัญหาที่ยุ่งยากเกี่ยวกับการมีอยู่ของรูปแบบการผลิตจึงไม่มีอยู่อีกต่อไป ขณะที่บางส่วนของสตรีนิยมจะไม่สนใจในทัศนคติโครงสร้างทางสังคมที่เน้นกระบวนการ การวิเคราะห์ดังกล่าวนำไปสู่การมุ่งเน้นเงื่อนไขทางวัตถุในการดำเนินชีวิตของผู้หญิงภายใต้บริบทที่แตกต่างหลากหลาย

ในขณะเดียวกัน การวิเคราะห์เชิงวัตถุนิยมในรูปแบบเดิมก็ค่อย ๆ หายไปเนื่องจากในยุคของหลังสมัยใหม่มองว่าขาดความสอดคล้อง มโนทัศน์ที่ว่าชายเป็นใหญ่ยังคงได้รับการโต้แย้งกัน และนักสังคมศาสตร์ที่ศึกษาทฤษฎีสตรีนิยมก็ยังคงนำเสนอปัจจัยทางวัตถุที่มีส่วนในการกำหนดชีวิตของผู้หญิงตามวิถีทางที่ต้องเป็น อย่างไรก็ตาม ก็มีความเคลื่อนไหวในกลุ่มนักสตรีนิยมที่จะหลีกเลี่ยงการใช้ทฤษฎีเดียว เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทั้งหมด (grand theory) ที่เป็นแง่มุมต่าง ๆ ของความค้ำคองของผู้หญิง และหันมาสร้างทฤษฎีที่มีเหตุผลและละเอียดอ่อนต่อบริบทแห่งท้องถิ่น และเป็นทฤษฎีที่เห็นความแตกต่างของผู้หญิง สิ่งเหล่านี้ได้รับผลพวงมาจากสตรีนิยมสายหลังสมัยใหม่ แมรี เมย์นาร์ด (Mary Maynard, 1995) ให้ความเห็นว่า พัฒนาการของสตรีนิยมคือการสร้างทฤษฎีที่นักสังคมวิทยาบางท่านเรียกว่า ทฤษฎีระดับกลาง (middle range theories) โดยทฤษฎีดังกล่าวจะเน้นความเฉพาะเจาะจงในบริบททางสังคม ในสถาบันทางสังคมและความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งนำไปอ้างอิงในเชิงทฤษฎีภายใต้เงื่อนไขเฉพาะ (generalisation) มากกว่าจะทำให้เป็นตัวแทนเชิงเอกภาพของ

สังคมโดยรวมทั้งหมด และเป็นทฤษฎีที่สามารถนำมาบูรณาการเข้ากับการวิจัยเชิงประจักษ์ (empirical research) ได้ง่าย ฉะนั้นทฤษฎีระดับกลางสามารถใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงวิฤต และโครงสร้างได้โดยไม่ต้องสร้างทฤษฎีขนาดใหญ่ หรือกรอบความคิดที่จะมาอธิบายปรากฏการณ์ได้ทั้งหมด ซึ่งจะเป็ทฤษฎีที่ล้าหลังในชีวิตประจำวัน ไม่ยึดหยุ่นที่จะนำไปพิจารณาแบบแผนของชีวิตที่หลากหลายในกลุ่มของผู้หญิงที่มีความแตกต่าง

ทิศทางของสตรีนิยมในช่วงนี้ได้ดำเนินการวิจัยเพิ่มขึ้น เกิดองค์ความรู้เพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาทฤษฎีที่มุ่งเน้นการพิสูจน์ตรวจสอบได้ ประเด็นของงานวิจัยเกี่ยวข้องกับประเด็นการแบ่งแยกเพศกับตลาดแรงงาน เช่น งานของวิทซ์ (Witz, 1992) ซิลทานเนน (Siltanen, 1994) ประเด็นเกี่ยวข้องกับอำนาจและการเอารัดเอาเปรียบภายในครอบครัว เช่น งานของ เดลฟี และ ลีโอนาร์ด (Delphy and Leonard, 1992) ฟอลเบร (Folbre, 1994) แวน เอฟเวอร์รี่ (Van Every, 1995) นอกจากนี้ ก็มีงานวิจัยที่เน้นความเข้าใจท้องถิ่น และบริบทแวดล้อมที่ผู้หญิงใช้ชีวิตโดยเชื่อมโยงกับแง่มุมของความสัมพันธ์เชิงสังคมระหว่างชายและหญิง ซึ่งแต่ก่อนนั้นจะเป็นเรื่องที่แยกส่วนกัน เช่น เพศกับการทำงาน ได้แก่ งานของ ลิซ่า แอดคินส์ (Lisa Adkins, 1995) ที่ให้ความสนใจความเป็นเพศหญิงกับแรงงานในภาคบริการ กิลเลียน ดูนน์ (Gillian Dunn, 1996) ศึกษาสำรวจช่องทางที่เลสเบียน (lesbians) เข้าสู่ตลาดแรงงาน ซึ่งแตกต่างจากผู้หญิงที่มีรสนิยมทางเพศแบบพึงพอใจเพศตรงข้าม (heterosexual) โดยที่ผ่านมามีข้อโต้แย้งเกี่ยวกับการเลือกคู่แบบพอใจเพศตรงข้าม เกิดเป็นมโนทัศน์ทั้งในแง่ว่าชีวิตมีความเป็นเพศและไม่มีความเป็นเพศ ซึ่งถือว่าเป็นสถาบันหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะ เช่นงานของริชาร์ดสัน (Richardson, 1996)

ความสนใจในบริบทเฉพาะของการดำเนินชีวิตของผู้หญิง นำไปสู่การพิจารณาถึงผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากการเคลื่อนไหวต่อสู้ของสตรีนิยม ตัวอย่างเช่น การเข้าไปมีส่วนร่วมในงานที่มีการจ่ายค่าจ้างของผู้หญิง และการลดการพึ่งพิงผู้ชาย เช่นงานของ วาลบี (Walby 1990, 1997) ขณะเดียวกันก็มีการยอมรับความแตกต่างในกลุ่มผู้หญิง และยอมรับเนื้อหาของความแตกต่างเหล่านี้ ปัจจุบันมีแนวทฤษฎีเชิงประจักษ์ที่เสนอจุดร่วมกันของเพศทางสังคม กับความไม่เท่าเทียมกันทางเชื้อชาติ พร้อมกับมีแนวคิดใหม่ที่ได้มาจากทฤษฎีหลังอาณานิคม (jpost - colonial theory) ที่พัฒนาจากการวิเคราะห์เชิงวัฒนธรรม แต่ก็มีพื้นฐานทางสังคมวิทยา โดยเชื่อมโยงความคิด

ดังกล่าวเข้ากับบริบททางความคิดของผู้หญิงที่เป็นผู้ย้ายถิ่นในยุคหลังอาณานิคม เช่นงานของอังลิเกต (Ang - Lygate 1996, 1997)

ดังนั้น ในปัจจุบันสิ่งที่ท้าทายทฤษฎีทางสังคมของสตรีนิยมคือ การวิเคราะห์บริบทเฉพาะท้องถิ่นของการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้หญิง และความหมายที่ผู้หญิงให้กับชีวิตคนโดยไม่ละทิ้งแบบแผนเชิงโครงสร้างของการมีอำนาจเหนือของชาย และการเป็นรองหญิง สำหรับการวิเคราะห์เชิงวัฒนธรรมที่สนใจความไม่เท่าเทียมกันที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบก็ยังคงมีความเชื่อมโยงอยู่ และมีความจำเป็นที่จะต้องเผชิญกับความซับซ้อนของสังคมหลังอาณานิคม เผชิญกับจุดร่วมกันของปัญหา ความเป็นเพศชายหญิง ชาติพันธุ์ และเชื้อชาติ พื้นฐานทางวัฒนธรรมและผลของเชื้อชาติที่กลายเป็นเรื่องสถาบัน ยุคของมรดกแห่งความเป็นทาส อาณานิคม จักรวรรดินิยม และการแบ่งงานกันทำตามหลักสากล ล้วนมีความสำคัญด้วยการแสดงถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรม ชีวิตที่ดำเนินอยู่ภายใต้บริบทของสังคมโลก ได้ถูกสร้างให้มีลักษณะของความไม่เท่าเทียมกันทางวัฒนธรรม แม้ชาติตะวันตกเองที่มีความมั่งคั่ง ผู้หญิงก็ต้องทนทุกข์กับการถูกกดขี่ทางวัฒนธรรม และผู้หญิงจำนวนมากต้องเผชิญกับสถานะที่เลวร้ายกว่ากับการไม่มีงานทำ สวัสดิการสังคมถูกตัดออกไปจากที่เคยเป็น จากจุดร่วมกันของปัญหาชนชั้น ปัญหาความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศชายและหญิง ปัญหาเชื้อชาติต่างก็เป็นประเด็นสำคัญ และสมควรได้รับการติดตามศึกษาในแง่ความไม่เท่าเทียมกันเชิงโครงสร้าง พร้อมด้วยอัตลักษณ์ที่หลากหลาย แนวการศึกษาที่ต่อเนื่องกันในเรื่องความไม่เท่าเทียมกันนี้ จึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับทฤษฎีสตรีนิยมและการเคลื่อนไหวทางการเมือง ความเท่าเทียมกันระหว่างเพศ เป็นประเด็นที่พูดกันอย่างทั่วถึงในสังคม และเป็นหัวข้อที่ตอบโต้แลกเปลี่ยนกันมานานในหลายเวที หลายสังคม แต่จะตระหนักกันได้มากน้อยสักเพียงใดว่า ความเท่าเทียมกันระหว่างเพศจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในหลายเรื่อง และต้องทำความเข้าใจให้ชัดเจนเด่นชัดว่า ความเท่าเทียมกันระหว่างเพศ ไม่ได้หมายความถึงการทำให้ผู้หญิงมีอำนาจเหนือกว่าผู้ชาย เพราะมีฉะนั้นแล้วอาจทำให้เกิดการตอบโต้จากผู้ชาย ต้องทำความเข้าใจร่วมกันว่าต้องการทำให้ผู้หญิงมีโอกาส และความเท่าเทียมกันทางอำนาจภายใต้โครงสร้างทางสังคม การถูกเอาเปรียบและถูกกดขี่ทางเพศ เพียงเพราะจากข้อจำกัดทางเพศที่เกิดขึ้นมาเป็นเพศหญิง ซึ่งแท้จริงเป็นความแตกต่างทางธรรมชาติ แต่สิ่งนี้ไม่ใช่เหตุที่

จะนำไปสู่ความแตกต่างทางสังคมที่ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันระหว่างหญิงและชาย
หรือทำให้เกิดการครอบงำทางเพศในสังคม